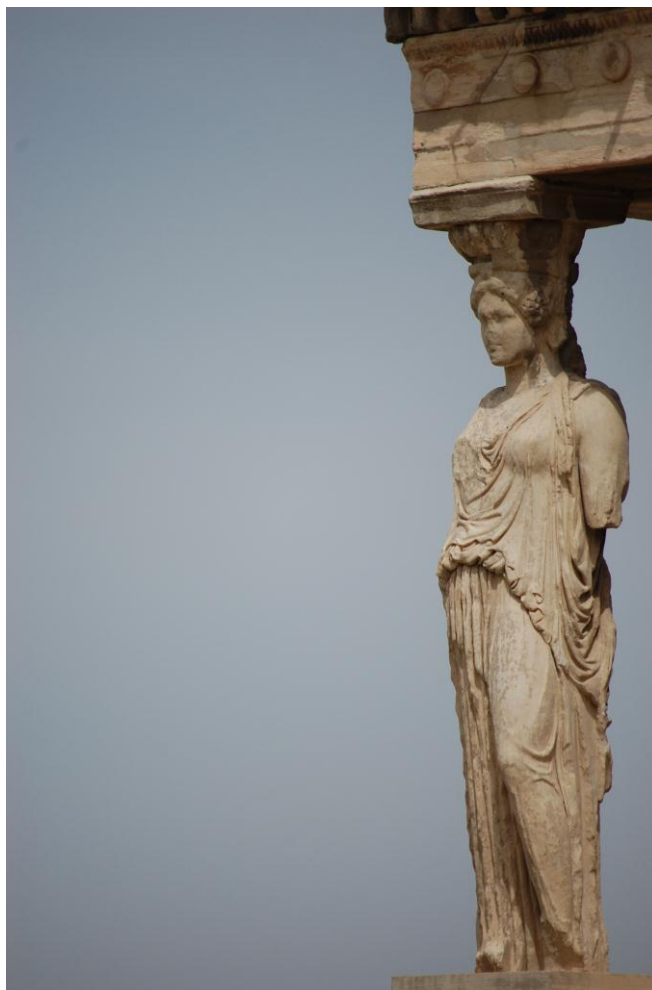

Joniskt kapital på Erekteion.

Sex kvinnostatyer, s.k. karyatider, bär upp taket till Erekteions karyatidhall (idag kopior, originalen är placerade i det nya Akropolismuseet). Erekteion uppfördes i jonisk stil och är ett unikt tempel till plan och uppbyggnad, bl.a. beroende på klippgrundens utseende och att man tagit hänsyn till gamla kultplatser. I efterantik tid har Erekteion, liksom Partenon, fungerat bl.a. som kyrka.

Den yttersta karyatiden.

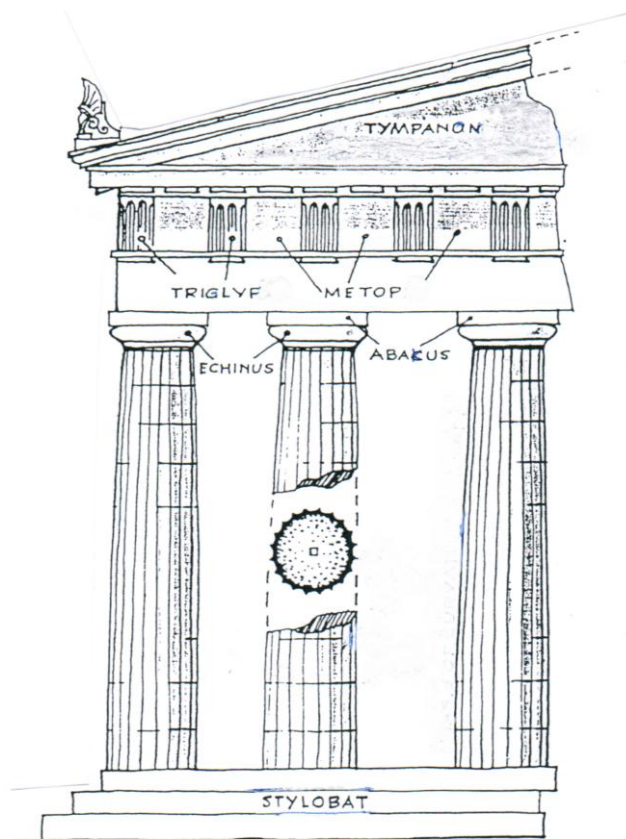

Hästar av marmor framför vagn, ca 570 f. Kr.

2.10 Något om grekisk tempelarkitektur

Ett av grekernas största bidrag till arkitekturen är tempelformen. På 600-500-talen dominerar den *doriska* kolonnordningen och på 400-talet utvecklas den *joniska* kolonnordningen. Den *korintiska* kolonnordningen från 300-talet och framåt är i huvudsak en dekorativ variant av den joniska. Den används inte så mycket av grekerna, men blir desto mer populär hos romarna, i synnerhet under kejsartiden.

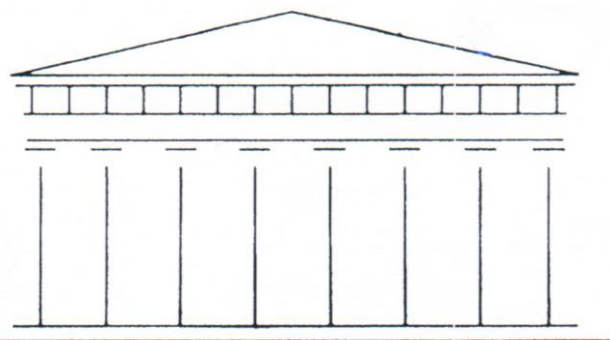
Den arkaiska arkitekturen är i grunden en arkitektur för trä men omsatt i sten, med en snillrik kombination av 'bärande' och 'vilande' element som ger en ny och originell byggnadstyp av revolutionerande betydelse.

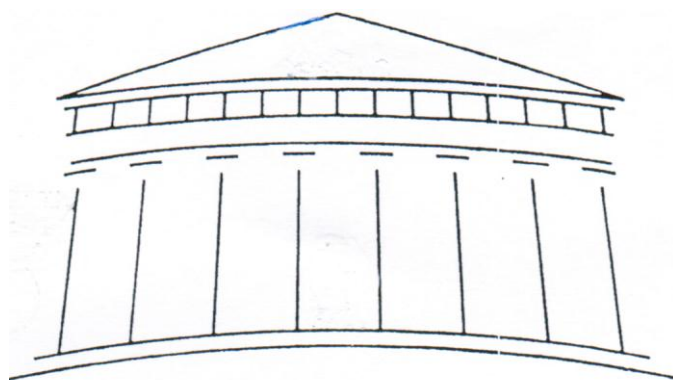
En rätlinjig kolonn ger en optisk illusion av en inåtbuktande linje. De doriska kolonnerna görs därför sällan rätlinjiga utan deras profil rundas lätt genom att deras skaft sväller nästan omärkligt nedifrån mot mitten och därefter avsmalnar från mitten till kapitäl (echinus 'kudde' och abakus 'kvadratisk platta'), allt för att vårt öga ska uppfatta kolonnen som rätlinjig.

Partenon, som byggs 447-433 f.Kr., anses vara det mest fulländade exemplet på dorisk tempelarkitektur. Kolonnerna består av element, kolonntrummor, som fogats samman med en tapp i mitten men utan murbruk. I de tidigare doriska templen är kolonnernas höjd fyra gånger diametern, i *Partenon* 5,5 gånger diametern. Det märkligaste är dock de förfinande optiska korrektionerna. För att ge ett intryck av lätthet och harmoni är de räta linjerna svagt välvda. *Kolonnerna* har en ansvällning på mitten (*entasis*) och lutar inåt med 7 mm avvikning från lodaxeln. Trummornas fogar följer med i lutningen, liksom räfflorna i kolonnskافتet. *Stylobaten*, den underbyggnad templet står på, är omärkligt konvext välvd (se principskiss B nedan) för att den av oss ska uppfattas som en plan yta (se A). Bjälklagets undersida har exakt samma mycket svagt konvexa välvning, så att samtliga kolonner blir lika höga.

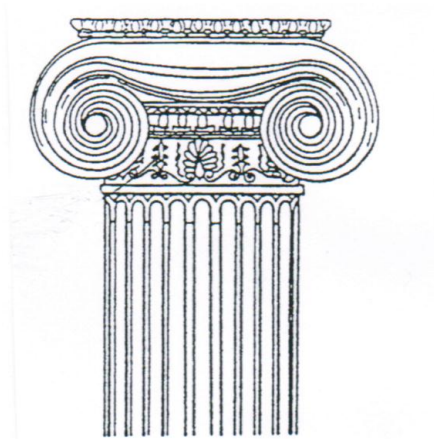

Tempelgavel som den ser ut för vårt öga (A)

Tempelgavel som den i själva verket är uppbyggd (B)

Jonerna var ett seglande folk som hade kontakt med både Egyptens och Asiens kulturer. De bosatte sig öster om Egeiska havet i Mindre Asien. I de joniska templen är proportionerna smäckrare, och kolonnerna är högre och står på större avstånd från varandra. Den joniska stilens märkligaste arkaiska tempel är *Artemistemplet i Efesos*, templet till 'efesiernas Diana', med en stylobat som är 55x109 m och förmodligen med dubbla rader av smäckra kolonner, sammantaget enligt naturforskaren Plinius 127 stycken. Kolonnernas höjd är i genomsnitt 8 gånger diametern, och genom de många kolonnerna med långa avstånd emellan gör byggnaden ett både rikare och lättare intryck än de doriska templen.

Det joniska kapitälet utgörs av spiralformade vindlingar synliga från två håll, s.k. konvoluter.

Det korintiska kapitälets grundform är en upp- och nervänd klocka med rader av skulpterade akantusblad.

Antikens marmorstatyer skiner vita på världens museer. Men det är ett missförstånd att de alltid varit utan färg. Sobra grekiska statyer har i själva verket varit grällt målade. När det gäller både de joniska och de doriska templen spelade färg också en stor roll. Metopfrisen ovanför kapitälerna var t.ex. ofta blå och röd och kolonnerna täckta med målade marmorstuck.

2.11 Tredje deklinationens stammar på konsonant (ej stammar på -ς)

Den tredje deklinationen omfattar huvudsakligen substantiv och adjektiv med stam på konsonant.

Substantivstammar som slutar på **k-, p-, t-ljud**) har i maskulinum och femininum sigmatisk nominativ: **-ς**. Exempel: **κλίμακ-ς > κλίμαξ**, genitiv **κλίμακ-ος** 'stege'. Andra konsonantstammar, t.ex. stammar på **-οντ**, saknar **ς**-ändelse i nominativ singularis. Exempel på detta är **λεοντ > λέων**, genitiv **λέοντ-ος** 'lejon' (följande ljudlagar gör sig här gällande: **τ** faller i grekiskan alltid bort i slutet av ord, stammens **ο** blir i nominativ **ω** genom s.k. *kvantitativt* avljud, se s. 88).

Om du tar bort genitivändelsen **-ος** från substantiv efter tredje deklinationen, återstår substantivets böjningsstam (t.ex. **κλίμακ-**, **λεοντ-**). Nedan redovisas kasussuffixen för dessa substantiv (dativ pluralis har suffixet **-σι**):

Singularis	Fem.	Sigmatisk nom. <i>stegen</i>	Mask.	Asigmatisk nom. <i>lejonet</i>
Nominativ	ἡ	κλίμαξ	ὁ	λέων
Genitiv	τῆς	κλίμακ-ος	τοῦ	λέοντ-ος
Dativ	τῇ	κλίμακ-ι	τῷ	λέοντ-ι
Ackusativ	τήν	κλίμακ-α	τόν	λέοντ-α
Pluralis		<i>stegarna</i>		<i>lejonen</i>
Nominativ	αἱ	κλίμακ-ες	οἱ	λέοντ-ες
Genitiv	τῶν	κλιμάκ-ων	τῶν	λέοντ-ων
Dativ	ταῖς	κλίμαξι(ν)	τοῖς	λέουσι(ν) *
Ackusativ	τάς	κλίμακ-ας	τούς	λέοντ-ας

* <λέοντ-σι: **τ** framför **ς** assimileras till **ςς** och enkelskrivs sedan, **ν** framför **ς** faller med ersättningsförlängning av **ο** till **ου**.

Observera: Substantiv med stam på *t*-ljud förlorar i nominativ singularis genom assimilation detta *t*-ljud framför nominativändelsen **-ς**: **ἔρωσ, ἔρωτος, ἔρωτι, ἔρωτα** ('kärlek'), **ἔρωτες, ἐρώτων, ἔρωσι, ἔρωτας**.

Några maskulina och feminina substantiv från 3:e deklinationen

<i>Svenska</i>	<i>Latin</i>	<i>Grekiska</i>	<i>Betydelse i grekiskan</i>
krater	crater, éris	κρατήρ, -ήρος	blandningskärl
aster	astrum	ἀστήρ, -έρος*	stjärna
arkitekt	architectus	ἀρχιτέκτων,-ονος*	över-byggmästare
lampa	lámpas, -adis	λαμπάς, -άδος**	fackla

*Kvantitativt avljud **η/ε** resp. **ω/ο** i stammen   **λαμπάδς > λαμπάς,

Det finns vidare en stor och viktig grupp i **neutrum** med stam på **-τ**. Men då **-τ** i grekiskan alltid faller bort i slutet av ord, får vi av t.ex. stammen **στόματ-** nominativen **στόμα** 'mun'. I genitiv och dativ finns stammens **τ** däremot kvar: **στόματ-ος** och **στόματ-ι**. Ackusativ av ett substantiv i neutrum har som bekant alltid samma form som nominativen:

Singularis	Neutr.	<i>munnen</i>
Nominativ	τὸ	στόμα
Genitiv	τοῦ	στόματ-ος
Dativ	τῷ	στόματ-ι
Ackusativ	τὸ	στόμα
Pluralis		<i>munnarna</i>
Nominativ	τὰ	στόματ-α
Genitiv	τῶν	στομάτ-ων
Dativ	τοῖς	στόμασι(ν)*
Ackusativ	τὰ	στόματ-α

*<στοματ-σι

Några neutrala substantiv från 3:e deklinationen

<i>Svenska</i>	<i>Latin</i>	<i>Grekiska</i>	<i>Betydelse i grekiskan</i>
schema	schema, -atis	σχῆμα, -ήματος	mönster, plan
diplom	diplóma, -atis	δίπλωμα, -ώματος	dubbelvikt
problem	probléma -atis	πρόβλημα, -ήματος	uppgift
system	systemá, -atis	σύστημα, -ήματος	något sammanställt

Märk: Vid *enstaviga* böjningsstammar ligger betoningen på ändelsen i gen. och dat., både sing. och plur.: (jfr stam γυπ- 'gam': γύψ, γυπ-ός, γυπ-ί, γύπ-α, γύπ-ες, γυπ-ῶν, γυψ-ί, γύπ-ας).

Uppgift 6

Läs den grekiska texten högt och översätt sedan!

- 1 Ἡ χεὶρ ἔχει πέντε δακτύλους.
- 2 Ἐλπίδα μακρὰν εἶχομεν.
- 3 Οἱ ὀδόντες τῶν ἐλεφάντων λευκοί εἰσιν.
- 4 Ὁ στρατηγὸς ἠθροίζε στράτευμα.
- 5 Μία χελιδῶν ἔαρ οὐ ποιεῖ. (ordspråk)
- 6 Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα ...

-
- 1 χεὶρ, χειρός, ἡ hand - δάκτυλος, δακτύλου, ὁ finger
2 ἐλπίς, ἐλπίδος, ἡ hopp μακρός, ἄ, ὄν stor - ἔχω jag har
3 ὀδούς, ὀδόντος, ὁ tand, (elefant)bete
ἐλέφας, ἐλέφαντος, ὁ elefant - λευκός, ἡ, ὄν vit
4 ἠθροίζω jag samlar - στράτευμα, -εύματος, τό krigshär
5 μία 'en', fem. av εἷς - χελιδῶν, χελιδόνος ἡ svala
ἔαρ, ἔαρος, τό vår - ποιέω jag gör; yttrande av Aristoteles
6 ἀνὴρ, ἀνδρός, ὁ man - ἐννέπω jag berättar, sjunger om.
Så inleds Homeros andra epos, Odysséen, som fortsätter: ...
*... som fick länge i skiftande öden/irra omkring, när han Troja förstört,
den heliga staden*'. Läs mer om detta i slutet av Steg 2!

2.12 Presens particip ῶν, οῦσα, ὄν

Presens particip *aktivum* används mycket i grekiskan och kan ofta översättas med en svensk bisats. Maskulinum och neutrum av participet böjs efter tredje deklinationen (ordtyp λέων, λέοντ-ος), medan femininum böjs efter första deklinationen (stam som har kort -α i nominativ och akkusativ singularis och långt -η i genitiv och dativ, liksom substantivstam θάλαττα, θαλάττης, θαλάττη, θάλατταν).

Så här ser presens particip ut av verbet εἶναι 'vara':
ὄν, οὔσα, ὄν 'varande, en som är'.

Singularis	Maskulinum	Femininum	Neutrum
Nominativ	ὄν	οὔσ-α*	ὄν
Genitiv	ὄντ-ος	οὔσ-ης	ὄντ-ος
Dativ	ὄντ-ι	οὔσ-ῃ	ὄντ-ι
Ackusativ	ὄντ-α	οὔσ-αν	ὄν
Pluralis			
Nominativ	ὄντ-ες	οὔσ-αι	ὄντ-α
Genitiv	ὄντ-ων	οὔσ-ῶν	ὄντ-ων
Dativ	οὔσι(ν)**	οὔσ-αις	οὔσι(ν)**
Ackusativ	ὄντ-ας	οὔσ-ας	ὄντ-α

* I femininum tillfogas ett för femininum utmärkande suffix **-ια**: **-οντ-ια**. **τj** blir **σ** och **ν** faller med samtidig förlängning av **ο** till **ου**. Resultatet blir **-ουσ-**.

** **<οντ-σι**: **τ** framför **ς** assimileras till **ςς** och enkelskrivs sedan, **ν** framför **ς** faller med förlängning av **ο** till **ου**.

2.13 Presens particip i övrigt och den tematiska aoristens particip

De som kan böja **ὄν, οὔσα, ὄν** kan också böja presens participet till **λείπω**: nominativ **λείπων, λείπουσα, λείπον**, genitiv **λείποντος, λειπούσης** etc. 'lämnande, en som lämnar'.

Singularis	Maskulinum	Femininum	Neutrum
Nominativ	λείπων	λείπουσ-α	λείπον
Genitiv	λείποντ-ος	λειπούσ-ης	λείποντ-ος
Dativ	λείποντ-ι	λειπούσ-ῃ	λείποντ-ι
Ackusativ	λείποντ-α	λείπουσ-αν	λείπον
Pluralis			
Nominativ	λείποντ-ες	λείπουσ-αι	λείποντ-α
Genitiv	λειπόντ-ων	λειπουσ-ῶν	λειπόντ-ων
Dativ	λείπουσι(ν)	λειπούσ-αις	λείπουσι(ν)
Ackusativ	λείποντ-ας	λειπούσ-ας	λείποντ-α

Den tematiska aoristens particip aktivum heter i nominativ **λιπών, λιπούσα, λιπόν**, genitiv **λιπόντος, λιπούσης** etc. 'efter att ha lämnat' (= eng. Having left the room ...) och böjs, bortsett från accenten, som presens participet **λείπων**!

Presens participium medium-passivum vållar dig ingen svårighet: stammen följs av temavokalen **-ο-** och suffixet **-μενος**. Particippet har samma böjning som ett adjektiv av typen **καλός, καλή, καλόν**. Av exempelvis verbet **φαίνομαι** 'jag visar mig, synes' heter presens participium medium-passivum **φαινόμενος, φαινομένη, φαινόμενον**, genitiv **φαινομένου, φαινομένης** etc. 'en som visar sig' (presens participiet medium **φαινόμενον** har gett eng. *phenomenon* och vårt *fenomen* 'något som visar sig').

Den tematiska aoristens *participium medium* heter helt logiskt i nominativ **λιπόμενος, λιπομένη, λιπόμενον**, genitiv **λιπομένου, λιπομένης** etc. 'Efter att ha lämnat (sig) ...').

2.14 Några grekiska prepositioner med genitiv, dativ eller ackusativ

Allmänt kan sägas beträffande följande prepositioner:

1 **ἀπό, ἐκ/ἐξ, παρά, πρὸς** med genitiv betecknar *utgångspunkt* (från, av): **ἀπὸ τῆς νήσου** från ön, **θεὸς ἐκ μηχανῆς** deus ex machina, **ἡγεμόνα παρὰ Κύρου** αίτει han begär av Kyros en vägvisare, **πρὸς πατρός** på fädernet

2 **ἐν, ἐπί, παρά, πρὸς** med dativ betecknar *befintlighet* (i, på, hos, vid): **ἐν ἀγροῖς εἶναι** vara på (åkrar) landet, **ἐπὶ τῷ ποταμῷ** vid floden, **παρὰ Κύρῳ** hos Kyros, **πρὸς τῷ οἴκῳ** vid huset

3 **εἰς, ἐπί, παρά, πρὸς** med ackusativ betecknar *riktning mot* (in i, mot, till): **εἰς τὴν πόλιν** till staden, **ἐπὶ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην** över hela Europa, **ἐπιστολὴν παρὰ Κύρον** ἔγραψε han skrev ett brev till Kyros, **πρὸς τὴν ἑσπέραν ἦν** det led mot aftonen.

forts. STEG 2 d